

**ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ****TO QUESTION ABOUT ESSENCE OF TACTICS-CRIMINALISTICS PROVIDING
OF PRE-TRIAL INVESTIGATION****Павлишина А.А.,
аспірант***Академія адвокатури України*

У статті аналізуються різні наукові підходи щодо розуміння сутності тактико-криміналістичного забезпечення досудового розслідування, його завдань та суб'єктів використання. Розкривається зміст цього поняття, вказуються елементи системи такого забезпечення й звертається увага на їх значення, обґрунтовується потреба подальшого дослідження.

Ключові слова: досудове розслідування, криміналістична тактика, тактико-криміналістичні засоби, доказування, криміналістичне забезпечення досудового розслідування.

В статье анализируются различные научные подходы к пониманию сущности тактико-криминалистического обеспечения досудебного расследования, его задач, субъектов использования. Раскрывается смысл этого понятия, перечисляются составляющие элементы такого обеспечения и обращается внимание на их значение, обосновывается потребность дальнейших исследований.

Ключевые слова: досудебное расследование, криминалистическая тактика, тактико-криминалистические средства, доказывание, криминалистическое обеспечение досудебного расследования.

Article pressing and litigious questions open up the author of providing of pre-trial investigation facilities of collecting and estimation of proofs which are developed criminalistics tactic. Taking into account the modern and withstand going near understanding of the article of criminalistics and criminalistics tactic as its section the analysis of different scientific opinions is given to determination of essence of the tactics-criminalistics providing of pre-trial investigation, understanding of his tasks, subjects of possible. Sense opens up and author interpretation of this concept is offered, the making elements of such providing are transferred as an integral system and attention applies on their value.

The important element of the system of the tactics-criminalistics providing of pre-trial investigation of crimes is name its proper legal adjusting. By legal norms plenary powers of the proper subjects of the use of criminalistics knowledge's are fastened in a criminal production, their legal duties are set, the legal mode of application of tactical facilities is provided. By the subjects of the use of developments of criminalistics tactic the author of this article is acknowledge judicial experts in a time of execution by them functions of specialist during the lead through of consequence actions and helping to the investigator. Specified at the same time, that during the lead through of examination experts in a greater measure use developments of criminalistics not tactic, but criminalistics technique. It becomes firmly established that the tactics-criminalistics providing of pre-trial investigation is needed for activity of not only investigator and public prosecutor as side of prosecution but also for activity of advocate as representative of side of defense, to which a law is give a right to collect proofs and give them a court.

Key words: pre-trial investigation, criminalistics tactic, tactics-criminalistics facilities, proving, criminalistics providing of pre-trial investigation.

Розгляд питань тактико-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів багато в чому ускладнений тим, що на сьогодні велика кількість проблем криміналістичної тактики все ще може бути віднесеною до числа дискусійних. До таких недостатньо вивчених питань відносимо й ті, що розкривають проблеми тактико-криміналістичного забезпечення діяльності з доказування, що здійснюється під час досудового розслідування кримінальних правопорушень загалом та відповідного забезпечення діяльності слідчого, прокурора з розслідування окремої категорії злочинів, наприклад, злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Вагомий внесок у розробку наукових основ застосування теоретичних положень і рекомендацій криміналістичної тактики в досудовому розслідуванні й доказуванні за кримінальними провадженнями зробили відомі вітчизняні й зарубіжні вчені, фахівці в галузі криміналістики та кримінального процесу, зокрема: О. Я. Баєв, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, І. Є. Биховський, Г. І. Грамович, В. А. Колесник, В. О. Коновалова, В. П. Колмаков, В. С. Кузьмичов, Г. А. Матусовський, О. В. Одерій, М. А. Погорецький, М. І. Порубов, М. В. Салтевський, В. Ю. Сокол, В. В. Тищенко, В. М. Тertiшник, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило, М. П. Яблоков та багато інших. Ця проблема доволі широко досліджувалася в криміналістиці в межах розгляду питань призначення й предмету криміналістичної тактики та використання її можливостей в судочинстві й оперативній діяльності, в теорії кримінального процесу в аспекті забезпечення доказування тощо. Втім зазначена проблема є невичерпною, оскільки потребує постійного розвитку відповідно до змін, які відбуваються в структурі та дина-

міці сучасної злочинності, в змістовному наповненні кримінальних процесуальних норм, що регулюють порядок здійснення кримінального провадження, в розробленні й удосконаленні засобів та методів досудового розслідування й протидії вчиненню кримінальних правопорушень. В межах розгляду таких питань постійно звертаються до розуміння самої сутності поняття тактико-криміналістичного забезпечення.

У більшості випадків науковці й практики погоджуються з тим, що значення тактико-криміналістичного забезпечення діяльності слідчого, прокурора полягає у формуванні в них готовності застосовувати на практиці тактико-криміналістичні засоби і створенні необхідних умов для реалізації задуму в інтересах вирішення тактичних завдань з досудового розслідування злочинів з урахуванням конкретної ситуації, що склалася на певний момент досудового розслідування. У разі здійснення своєї діяльності у взаємодії з іншими виконавцями, слідчий і прокурор повинні враховувати тактико-криміналістичні особливості такої взаємодії та можливості сторін, зокрема, як сторони обвинувачення, так і сторони захисту та потерпілого. Останні із зазначених обставин відбивають сутність змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і доведення перед судом їх переконливості (п. 15 ч. 1 ст. 7 КПК України). Метою криміналістичного забезпечення досудового розслідування є створення у виконавців таких настанов, надання досвіду, набуття майстерності й властивостей співробітниками органів досудового розслідування й прокурорами, які забезпечують їм можливість усвідомлено й сумлінно застосовувати наявні тактико-криміналістичні засоби боротьби зі злочинністю. У спрямованості на формування криміналістичної

готовності виконавців до використання ними криміналістичних методів, прийомів і засобів у збиранні доказів й доказуванні і створенні умов для її реалізації полягає соціальна цінність системи криміналістичного забезпечення розкриття й досудового розслідування злочинів.

У більшості наукових джерел, присвячених проблемам криміналістичної тактики, мова йде про тактико-криміналістичне забезпечення розкриття й розслідування злочинів. Так, наприклад, В. Ю. Сокол під тактико-криміналістичним забезпеченням розкриття й розслідування злочинів розуміє складну організаційно-функціональну систему, що спрямована на формування і підтримку на рівні, який відповідає потребам практики, постійної готовності співробітників правоохоронних органів до систематичного використання в практичній діяльності тактичного арсеналу засобів боротьби зі злочинністю (макрорівень, науково-дидактичний рівень), а також на реалізацію цієї готовності в кожному конкретному випадку для розв'язання тактичних завдань, що виникли (мікрорівень, виконавський рівень) [1, с. 61]. Таке визначення майже нічим не відрізняється від визначення автором криміналістичного забезпечення розкриття й розслідування злочинів як особливої організаційно-функціональної системи, спрямованої на формування і підтримку на певному рівні постійної готовності співробітників правоохоронних органів до систематичного використання в практичній діяльності криміналістичного арсеналу засобів боротьби зі злочинністю (макрорівень, науково-дидактичний рівень), а також на реалізацію цієї готовності в кожному випадку розкриття й розслідування злочинів, що зумовлений конкретною оперативно-розшуковою або слідчою ситуацією (мікрорівень, виконавський рівень) [1, с. 57].

Багато хто з криміналістів вважають, що криміналістична тактика становить собою систему теоретичних положень, які сформовані на основі науково-практичного вивчення організаційно-управлінських і оціночно-поведінкових аспектів об'єктів криміналістики, яка розробляє систему тактичних рекомендацій з планування, організації і проведення слідчих дій та різноманітних тактичних комплексів (операцій, комбінацій) з метою досудового розслідування злочинів і запобігання їх вчиненню. Основною її задачею вважають забезпечення більш ефективної організації і проведення слідчих та інших дій, взаємодії в ході них учасників діяльності з розкриття, розслідування і попередження злочинів [2, с. 135-136]. Таким чином, положення криміналістичної тактики частина вчених застосовують лише до діяльності слідчих, прокурора з досудового розслідування кримінальних правопорушень і тієї частини діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів, що тісно пов'язана лише із взаємодією слідчого та інших учасників кримінального провадження і, знову ж таки, під час досудового розслідування. Однак ми вважаємо, що суб'єктами використання тактико-криміналістичних розробок виступають будь-хто з сучасників кримінального провадження, завданням яких є збирання й оцінка доказів. Це можуть бути і представники сторони обвинувачення, і сторона захисту в особі адвоката, який виконує функції захисника, і суд в разі провадження судових дій з метою перевірки, оцінки зібраних в ході досудового розслідування чи судового розгляду доказів та їх використання для прийняття правильних процесуальних рішень. Таку ж позицію підтримували С. М. Лівшиць та Р. С. Белкін і висловили її у праці, що присвячена питанням тактики слідчих дій, вказавши на те, що криміналістична тактика – це система наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій з організації і планування попереднього (досудового) і судового слідства, визначення лінії поведінки осіб, які здійснюють доказування, і прийомів проведення окремих слідчих і судових дій, спрямованих на збирання і дослідження доказів, на встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню і приховуванню злочинів [3, с. 3]. Ці вчені застосовували положень криміналістичної тактики пов'язували з діяльністю не лише слідчого (органів досудового розслідування), а й з діяльністю судді і в зв'язку із здійсненням доказування у кримінальному провадженні. Інший вчений, В. І. Шиканов, веде мову про «тактику доказування» і розуміє під нею систему науково-розроблених рекомендацій, спрямованих на те, щоб оптимізувати процес висування слідчих версій, збирання, перевірки, оцінки доказів і обґрунтування достовірних висновків за обставинами справи, які мають кримінально-правове значення [4, с. 7]. В цьому випадку вчений бере до уваги забезпечення тактико-криміналістичними розробками лише тієї діяльності, що спрямована на доказування, яке здійснюється процесуальними особами під час досудового розслідування.

На нашу думку, до предмета криміналістичної тактики слід відносити вивчення об'єктивних закономірностей виникнення й відображення при вчиненні кримінальних правопорушень інформації, яка має криміналістичне значення і зумовлює необхідність застосування тактичних прийомів і рекомендацій з метою її виявлення, фіксації, оцінки і використання для встановлення фактичних даних як доказів під час досудового розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень. До завдань тактико-криміналістичного забезпечення досудового розслідування й доказування, які визначають його сутність та дають підстави для визначення поняття цієї криміналістичної категорії, слід віднести формування умов постійної готовності працівників органів досудового розслідування й інших осіб, уповноважених здійснювати збирання й подання суду доказів, до застосування тактико-криміналістичних розробок і їх реалізації в повсякденній практиці досудового розслідування й судового розгляду матеріалів про вчинення злочинів та кримінальних проступків. У досудовому розслідуванні кримінальних проваджень за конкретними злочинними проявами, наприклад, про вчинення злочинів у сфері наркобізнесу, тактико-криміналістичному забезпеченню підлягають дії слідчого, прокурора, спрямовані на збирання, оцінку й використання доказів, які вказують на вчинення певного виду злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та на використання коштів, здобутих від незаконного наркобізнесу. Таке забезпечення має бути зведено в певну систему, елементами якої виступають: тактико-криміналістичні знання, тактичні навички й уміння, тактико-криміналістична освіта, правове регулювання тактико-криміналістичного забезпечення доказування. Між зазначеними елементами існують взаємні зв'язки, які відбивають цілісність системи тактико-криміналістичного забезпечення доказування в кримінальному провадженні.

На основі отриманих тактико-криміналістичних знань працівники слідчих підрозділів, прокурори повинні напрацьовувати тактичні навички і уміння використання тактико-криміналістичних розробок, які забезпечують кримінальне провадження якісними доказами. На ці обставини варто звертати увагу при підготовці в навчальних закладах майбутніх слідчих, прокурорів та в певній мірі оперативних співробітників, завданням яких може виступати проведення слідчих чи негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого, прокурора. Безумовно, що для фахової підготовки слідчому, прокурору потрібні знання з різних галузей права, суміжних дисциплін, що формують юридичну освіту, але серед таких наук чільне місце повинно бути відведено криміналістиці, а в її межах – криміналістичній тактиці.

Цілком можливим слід вважати надання права використовувати тактико-криміналістичні засоби з метою забезпечення збирання доказів експертам-криміналістам, що має місце під час їх участі в проведених слідчих чи негласних слідчих (розшукових) дій як спеціалістів.

В цьому випадку експерт-криміналіст за посадою має процесуальний статус спеціаліста і надає допомогу іншій процесуальній особі – слідчому правильно й з найкращим результатом застосувати певні або інші тактичні прийоми, виконати тактичні рекомендації з підготовки й проведення процесуальної дії. Це може мати вираз у наданні допомоги в підборі зразків для експертного дослідження, обранні послідовності призначення експертиз різного роду чи виду для дослідження тих самих об'єктів, формулюванні питань експерту, а також в постановці запитань допитуваної особи тощо. Проте під час виконання експертних досліджень судовий експерт здійснює в більшій мірі техніко-криміналістичне забезпечення і в цьому випадку тактичні завдання забезпечення збирання доказів для експерта відходять на другий план.

Важливим елементом системи тактико-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів слід вважати її належне правове регулювання. За допомогою правових норм закріплюються повноваження відповідних суб'єктів використання криміналістичних знань, встановлюються їх юридичні обов'язки, забезпечується правовий режим застосування тактико-криміналістичних прийомів, комбінацій, рекомендацій. Основні правила й порядок проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій встановлені кримінальним процесуальним законодавством. Порушення цих законодавчих норм призводить до нівелювання результатів проведених процесуальних дій, що зумовлює неможливість їх використання в доказуванні. Водночас це означає й те, що тактико-криміналістичні засоби, застосування яких не потребує нормативного закріплення, наприклад, тактичні рекомендації, в основі своїй не можуть суперечити чинним процесуальним нормам, порушувати їх.

На сьогодні практика застосування розроблених криміналістикою тактичних прийомів, тактичних комбінацій і тактичних операцій та рекомендацій, що використовують-

ся при досудовому розслідуванні злочинів, напрацювала в результаті проб та помилок значний позитивний досвід і значно випереджає теорію [5, с. 3]. За таких обставин вчені повинні активізувати теоретичні розробки в галузі криміналістичної тактики, метою яких виступатиме забезпечення співробітників слідчих підрозділів, прокурорів, адвокатів новітніми науково-обґрунтованими засобами криміналістичної тактики – тактичними прийомами, комбінаціями, операціями та рекомендаціями, які б відповідали сучасним потребам правоохоронної практики і створювали умови для забезпечення своєчасного й ефективного досудового розслідування злочинів.

Елементами системи тактико-криміналістичного забезпечення досудового розслідування мають бути: тактичні засоби збирання доказів, тактико-криміналістичні знання, тактичні навички й уміння, тактико-криміналістична освіта, правове регулювання тактико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. Між зазначеними елементами існують взаємні зв'язки, які відбивають цілісність цієї системи. Розглядаючи функціонування системи тактико-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів, варто звертати увагу на специфіку складових її елементів і особливості взаємодії між ними з огляду на одне з важливих завдань цієї системи, а саме – вдосконалення її організації і використання в інтересах оптимального розв'язання системою важливої соціальної функції, пов'язаної із формуванням тактичної готовності співробітників правоохоронних органів до виконання покладених на них обов'язків. Проте вважаємо, що тактико-криміналістичне забезпечення має своїм завданням створення належних умов не лише для результативного здійснення досудового розслідування слідчим, прокурором як стороною обвинувачення, а й для здійснення функцій захисту захисником як представником сторони захисту, до повноважень якого законодавцем віднесено право збирати й подавати на розгляд суду докази.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сокол В. Ю. Тактико-криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування преступлений (методологічні та організаційні аспекти) : Дисс. ... канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 / В. Ю. Сокол. – М., 1998. – 188 с.
2. Яблоков Н. П. Криміналістика : природа і система / Н. П. Яблоков, А. Ю. Головин. – М. : Юристъ, 2005. – 174 с.
3. Лившиц Е. М. Тактика следственных действий / Е. М. Лившиц, Р. С. Белкин. – М. : Новый юристъ, 1997. – 176 с.
4. Шиканов В. И. Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений / В. И. Шиканов. – Иркутск : Изд-во Иркутского университета, 1983. – 199 с.
5. Біленчук П. Д. Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції в розслідуванні злочинів : навчальний посібник / П. Д. Біленчук, В. І. Перкін. – К. : Українська академія внутрішніх справ, 1996. – 32 с.